

A fiatalok bűnözés értelmezése a klasszikus kriminológiai modellekben

FEKETE OLÍVIA
ELTE PPK Pszichológiai Intézet

A tanulmány célja, hogy áttekintse a fiatalok bűnözés és deviáns fejlődés hogyan értelmezhető a klasszikus kriminológiai modellek szerint. Tárgyalja a klasszikus, racionális döntési modelleket, a szociális dezorganizáció modelleket, a kényszer elméleteket, a címkézés elméleteket, a szociális tanuláselméleti modelleket, a kontroll modelleket és a kritikai modelleket. Elemzi, hogy a serdülők fejlődése szempontjából melyek azok a tényezők, amelyek a deviancia kialakulását valószínűsíthetik. A racionális, haszonmaximalizáló döntésen túl, a lakókörnyezet és a családi értékrendszer, a státusz depriváció és a státusz frusztráció, a társadalmi címkézés, a modellek és társas megerősítések, a társadalmi és önkontroll hiánya, valamint a társadalmi csoporttal való erős identifikáció, a csoport hatalmi pozíciójának erősítése jelennek meg a deviáns fejlődés markereiként.

A klasszikus kriminológiai modellek szociológiai vagy kriminológiai paradigmában társadalmi, strukturális tényezőkre fókuszálva, makroszinten, illetve egyéni folyamatokra fókuszálva, mikroszinten ragadják meg a bűnözés jelenségét. A legnagyobb hatású elméleti irányvonalakat az alábbi nagy csoportokba sorolhatjuk: klasszikus, racionális döntési modellek, szociális dezorganizáció modellek, kényszer modellek, címkézés modellek, kontroll modellek, továbbá, kritikai modellek, mint a konfliktus, marxista és feminista modellek, illetve egyéni, pszichológiai modellek (Cullen – Agnew 2002, Aker – Seller 2004, Bartol – Bartol 2009). Az egyes megközelítések eltérnek a tekintetben, hogy a fiatalok és a felnőttkori bűnözést külön kezelik-e, illetve hogy milyen komplex magyarázóelveket keresnek. A következőkben ismertetem a fiatalok bűnözése szempontjából legfontosabb modelleket.

Racionális döntési modellek

A klasszikus kriminológiai megközelítés a racionális döntés modell, mely Beccarra-i hagyományokra nyúlik vissza. Alapvetése, hogy a bűnelkövetés, a törvények megsértése tudatos választás eredménye (Aker – Seller 2004, Matsueda et al. 2006). Az emberek képesek racionálisan végiggondolni a törvények követésének vagy azok megszegésének következményeit, és ez alapján tudatosan választanak, és képesek racio-

nális választásuknak megfelelően cselekedni. A racionális döntési modellben az embereket a haszon maximalizálása hajtja, egy cselekvés végrehajtását szubjektív várható hasznossága fogja meghatározni. Ha egy bűncselekmény a haszon növelésére és a költségek csökkentésére alkalmas, akkor nagy valószínűséggel el fogják követni. Olyan büntetési rendszert kell kidolgozni, amiben a bűncselekmény „költsége” ellensúlyozza a hasznát, a költség-haszon elemzés után elrettenti az embereket. Az elrettentés elmélet kiemelkedő a bűnözést racionális döntési keretben értelmező modellek közül. Alaptétele, hogy a bűnözés megfelelő büntetések alkalmazásával kontrollálható. A büntetések különbözőképpen gyakorolhatnak kontroll funkciót, elkülönítik az abszolút és a restriktív elrettentést. Az abszolút elrettentés megközelítése arra a tényre épül, hogy létezik egy deklarált, törvényben rögzített társadalmi konszenzus a bűncselekmények elkövetésének következményeiről, hogy létezik a büntető törvénykönyv és a büntetés-végrehajtási rendszer, s mindez önmagában elrettentő erővel bír. A restriktív elrettentés olyan helyzetet ír le, amikor a kilátásba helyezett büntetések csak kis változást érnek el a bűnöző viselkedésében. A büntetési tételek és a büntetés kiszabásának körülményeire vonatkozó ismeretek birtokában a bűnöző olyan módon folytatja törvényellenes tetteit, hogy minimalizálja a lebukás, vagy a súlyos büntetési tételek esélyét. Az elrettentésnek három eleme van, melyeket megfelelő módon kombinálva elérhető a bűnözés visszaszorítása (Aker – Seller 2004). Az első és legfontosabb elrettentő elem a lebukás és a büntetés bizonyossága. Ez arra utal, hogy milyen valószínűnek tartja a személy azt, hogy el fogják kapni, és ha elkapják, el fogják ítélni. Ezt a kontroll gyakorlásával, gyakorivá tételével, illetve a bizonyítási eljárások eredményessé tételével lehet elérni. A második elrettentő elem a súlyosság. Ez arra vonatkozik, hogy a bűncselekményért kapható büntetési tétel megfelelő súlyosságú-e. Alaptétel, hogy a büntetésnek arányosan kell illeszkednie a bűncselekményhez. A harmadik elrettentő elem a gyorsaság. Ez azt takarja, hogy a bűncselekmény elkövetését követően milyen gyorsan lesz megbüntetve a személy. A racionális döntés és elrettentés megközelítések az egyéneket tekintik felelősnek, feltételezik, hogy az emberek képesek haszonmaximalizáló döntéseket hozni. Az igazságszolgáltatási rendszer és a büntetés-végrehajtási intézmények léte és működése jelentősen növeli a törvénysértő magatartás költségét, és elrettentő erővel bírhat. A fejlett országok igazságszolgáltatási rendszere, kriminálpolitikája a racionális döntési modellre és az elrettentés elméletre épül.

A racionális döntési modell szerint a serdülő szabad, tudatos döntés nyomán követ el bűntetteket, melyeknek célja a haszon maximalizálása. A fiatalok szempontjából kulcskérdés, hogy milyen életkortól képes valaki racionális döntést hozni, és milyen életkortól vonható felelősségre. A fejlett országok jogrendjében meghatározzák azokat az életkori csoportokat, ahol a döntési és belátási képesség eltérő a felnőttétől. E szerint általában elkülönítenek gyerekkorúakat és fiatalokúakat. A gyerekkor büntethetőséget kizáró ok, kivéve emberölés, erős felindulásban elkövetett emberölés, testi sértés, rablás és kifosztás esetén, amennyiben a bűncselekmény elkövetésekor betöltötte a 12. évet és rendelkezett a bűncselekmény következményei-

nek felismeréséhez szükséges belátással (Btk 16. §). A fiatalkorúak a 12–18 éves korosztály, ők büntethetőek, azonban más elbánás szerint, mint a felnőttek (Btk 105. §). A „más elbánás elvének” lényege, hogy a fiatalkorúak körében a korrekciós cél érdekében intézkedéseket alkalmazzanak, és a fogva tartást, a szabadságvesztést minimalizálják (Btk 106. §). A fiatalok esetében tehát figyelembe veszik a döntési képességek éretlenségét, illetve hangsúlyt fektetnek a viselkedés korrekciójára.

Szociális dezorganizáció modellek

A szociális dezorganizáció megközelítés a lakókörnyezet sajátosságainak, a társas kontrollnak az összefüggéseit vizsgálja a bűn elkövetésével (Cullen – Agnew 2002, Jensen 2003). Alaptételük, hogy a szétesett, strukturálatlan közösségek kriminogének, mert az informális társas kontroll nem működik és a deviáns, bűnözői kultúra felerősödik. A szétesett közösségek nem képesek összefogni és hatékonyan fellépni a bűnözői kultúra terjedése ellen.

Thomas klasszikus, szociális dezorganizáció modelljében a család kulturális környezetváltása és a társadalmi pozíció váltása vezet a deviáns viselkedés és a bűnözés megjelenéséhez (Kubrin – Weitzer 2003, Kubrin 2009). Bevándorlás vagy vidékről városba költözés során a család társadalmi környezete változik, és az új közegben a család értékei, normái elvesztik erejüket, elértéktelenednek. A család nem tud megfelelő útmutatást nyújtani a gyerekeknek, nem tud megfelelő kontrollt gyakorolni tagjai felett, nem tudja ellátni szocializációs funkcióit. Kivételt jelentenek ez alól azok a családok, amelyek a környezetváltozás során képesek identitásukat megőrizni, kulturális értékeiket képviselni.

A modell értelmében a fiatalok körében a család érték közvetítő szerepének csökkenése, a családi kontroll deficitje vezethet deviáns, bűnöző viselkedés megjelenéséhez.

A fiatal lakóhelye, lakókörnyezete, és az ott elérhető felnőtt modellek töltenek be meghatározó szerepet a fiatalkorú bűnözés magyarázatában a Park és Burgess-féle koncentrikus zónák elméletben (Bartol – Bartol 2009). A bűnözők lakhelyének feltérképezésével azonosítottak olyan területeket, ahol koncentráltan sok bűnöző élt, ezeket nevezték koncentrikus zónáknak. Ezek általában olyan városrészek, ahol sok bevándorló él, ahol nagy a szegénység, sok az elhanyagolt és lelakott épület, ipari tevékenység is folyik. A bűnözés „melegágyának” tekinthető területeken élő fiatalok bűnözők közegeiben nőnek fel, a bűnözői modell tanulása kézenfekvő és a bűnözői életvitel hagyományozódik. Ha a fiatalok elköltöznek a kriminogén városrészből, általában a bűnözői tevékenységük is megszűnik. Ez a megfigyelés alátámasztja azt, hogy a lakókörnyezet és az ott uralkodó deviáns norma jelentős mértékben meghatározza a bűnözés megjelenését és fennmaradását.

A szociális dezorganizáció modellek a társadalmi feltételek, különösen a lakókörnyezet és hatásainak szerepét vizsgálják. A szegénység, nagy mobilitás, különböző társadalmi csoportok értékkonfliktusa a közösségek szétesését, a családok diszfunk-

cióját eredményezi. Azonban a lakókörnyezet negatív, kriminogén hatásai, a család érték közvetítő, kontrolláló szerepének deficitje mellett nem foglalkoznak az egyéni tényezőkkel, a fiatal proaktivitásának kérdésével. E modellekben a fiatalok a környezeti hatásoknak kitett, sodródó pozícióban jelennek meg.

Kényszer elméletek

A kívánatosnak tekintett célok és azok elérési lehetőségei között megjelenő diszcrepancia, feszültség vezet a bűnözés megjelenéséhez a kényszer elméletekben (Cullen – Agnew 2002).

A Merton-i klasszikus kényszer elmélet alaptétele, hogy a társadalmi szempontból kívánatos célok és értékek, illetve elérési lehetőségeik között diszcrepancia van, a célok elérésének lehetőségei nem mindenki számára adottak (Merton 1938). Ha a célok elérésében valakinek nem lesz módja a legitim utat választani, könnyen lehet, hogy törvénytelen eszközökkel fog élni. Merton feltételezi, hogy egyéni különbségek vannak a társadalmilag kívánatos célok, értékek és legális elérési útjuk értékelésében. A célok és az eszközök értékelésének mintázata alapján különböző adaptációs módok azonosíthatók, egyes adaptációs módok deviánsnak tekinthetők. A konform adaptáció esetében a társadalmilag kívánatos célt és a kívánatos, legális elérési eszközöket is elfogadja a személy. Az újító adaptációs típusban a célokat elfogadja a személy, azonban a konvencionális elérési utat nem, ez a típus deviánsnak tekinthető. A ritualista adaptációs módban a célokat nem fogadja el a személy, azonban a konvencionális, legális elérési eszközöket igen. A visszavonuló adaptáció esetében sem a célokat, sem az eszközöket nem fogadja el a személy. A lázadó adaptációban a célok és eszközök elfogadása megosztott, bizonyos társadalmilag kívánatos célokat elfogadnak, másokat nem, bizonyos legális eszközöket elfogadnak, másokat nem, ők lehetnek a deviánsok.

Cloward és Ohlin fiatalkorú bűnbandák működését modellező megkülönböztetett lehetőségek modellje abból indul ki (Cloward – Ohlin 1998), hogy attól, hogy valakinek nincsenek legitim lehetőségei elérni a társadalmilag kívánatos célokat, még nem jelenti azt, hogy vannak törvénytelen lehetőségei, illetve ha vannak is, nem biztos, hogy élni fog velük. Azt, hogy ki hogyan reagál arra, hogy a társadalmilag kívánatos célok nem elérhetőek számára, a rendelkezésére álló lehetőségek és modellek fogják meghatározni, melyek lehetnek adaptívák vagy maladaptívák. A lehetőségek és potenciális modellek alapján három típust határoz meg a szerzőpáros. Az első a kriminális szubkultúrájú csoport: ők a legitim eszközök hiányát az illegitim eszközökkel pótolják, melyek elérhetőek a csoporttagok számára. Szervezett bűnöző szubkultúráról beszélhetünk ebben az esetben, a fiatalok lakókörnyezetében működő bűnbandákba a felnőtt bűnözők bevonják a fiatalabbakat, akiknek a bűnözés rendszeres, haszonszerző tevékenység. A második a konfliktus szubkultúra, esetükben nincs lehetőség az illegitim tevékenységekre, nincs a környezetükben bűnöző modell, bűnszervezet. Ezek a fiatalok szétesett társas környezetben élnek, ahol a

domináns pozíció, az erő demonstrációja a legfontosabb érték, különböző csoportok küzdenek a kontroll megszerzéséért. E környezetben a konfliktusok vállalása a keménység, a verekedés, a küzdelem jelenti majd a domináns alkalmazkodási módot. A harmadik típus a visszavonuló szubkultúra, e típusnál nincsen lehetőség illegitim eszközök használatára, és nem is tudtak meghatározni egyéb pozíciószerző, sikerességet eredményező tevékenységet. Kétszeres vesztesékként írják le őket, sem legitim, sem illegitim módon nem tudnak sikeresek lenni.

Cohen szubkulturális modellje szintén fiatalkorú bűnbandák működésével foglalkozik (Cohen 1994). A modell alapfeltevése, hogy a társadalmi csoporttagság és a csoportközi összehasonlítások feszültséghez vezetnek. Az alacsony státuszú csoportokban a fiatalok a középosztálybeli kortársaikkal összehasonlítva lehetőségeiket, relatív deprivációt élnek meg, ezt hívja Cohen státusz deprivációnak. A deprivációhoz frusztráció társul, az észlelt különbségeket, hátrányos helyzetüket igazságtalannak élik meg, ezt státusz frusztrációnak nevezi. A státusz frusztráció vezet devianciához és bűnözéshez, a kriminalizálódás folyamatát reakcióképzésnek nevezi. Az alacsony státuszú fiatal a társadalom normáit és értékeit elveti és helyettesíti saját alternatív normáival és értékeivel. Ez az értékesség és a státusz érzetét kelti, és tulajdonképpen a társadalmi kirekesztésre adott válaszként értelmezhető. Cohen szerint a státuszkülönbségekkel a fiatalok az oktatási intézményekben szembesülnek a legtisztábban, ahol a társas összehasonlítás nyomán a középosztálybeli értékrend az irányadó. Társaik által butának, rossznak címkézett fiatalok három reakciótypust adhatnak, vagy erősebben próbálkoznak, hogy megfeleljenek a középosztálybeli értékrendnek, és kívánatos céljainak, vagy elfogadják a helyzetet, hogy ők nem felelnek meg. Vagy pedig elvetik a negatív minősítést és a sikeresség normáit saját maguk definiálják. A három különböző reakciótypus háromféle alkalmazkodási módhoz vezet. Az erősebben próbálkozók lesznek az „iskolás fiúk” – college boys, akik elfogadják a középosztály értékrendjét és iskolai teljesítményre, sikerek elérésére fókuszálnak. A helyzetet elfogadók lesznek a „sarki fiúk” – corner boys, akik iskolai teljesítményelvárásaikat csökkentik és enyhe deviáns viselkedést mutatnak. A helyzetet elutasítók lesznek a „bűnöző fiúk” – delinquent boys, akik elvetik az őket leminősítő, kirekesztő középosztálybeli értékrendet és újradefiniálják a társadalmi státuszt és a kívánatos normákat, olyan módon, hogy sikeresek lehessenek. Ez pedig a deviáns normákban, a bűnözői életvitelben és értékrendben testesül meg.

A Merton-i hagyományokból kiindulva Agnew újította meg a kényszer elméletek koncepcióját, általános kényszer elméletében (Agnew 1992). Elsődleges célja az volt, hogy minden társadalmi osztály bűnelkövetését magyarázó koncepciót dolgozzon ki. A kényszer definícióját jelentős mértékben kiszélesítette. Már nem csupán a társadalmi csoporttagság, csoportközi helyzet és lehetőségek születhetnek kényszert, hanem egyéni, személyes élmények is. Ezek a személyes feszültségforrások a pozitívnak értékelt személyes célok elérésének akadályoztatása, a pozitívnak értékelt dolgok elvesztése, negatív esemény átélése. A kényszerek negatív érzelmi állapotot eredményeznek, ha ez a negatív állapot harag vagy frusztráció, akkor nő a bűnelkövetés valószínűsége. A személyes kényszereket lehet erősség, időtartam, megosztás

alapján értékelni. A legnagyobb valószínűséggel azok a kényszerek vezetnek bűnelkövetéshez, melyek erősek, ahol igazságtalanságot észlel a személy, ahol alacsony a társadalmi kontroll és ahol a deviáns helyzetmegoldás jutalmazó értékű. Agnew hangsúlyozza az egyéni személyiségváltozók szerepét, melyek befolyásolják a kényszerekkel való megküzdés formáját. Az önkontroll és az impulzivitás a leglényesebb személyiségdimenziók a sikeres megküzdés szempontjából. Agnew az integrált kényszer elméletében (Agnew 2003) kifejezetten a serdülőkori vagyon elleni bűncselekmény csúcspontját kívánja magyarázni. Kiindulópontja az, hogy e korcsoport számára nem feltétlen a középosztály értékrendje által meghatározott, hosszú távú célok elérése és ennek frusztrációja okoz problémát, hanem az azonnali, a korcsoportban kívánatos célok, mint a felnőtt privilégiumok megszerzése, az autonómia demonstrációja, a kedvező társas pozíció elérése, népszerűség az ellenkező nem körében. A korosztályban kívánatos célok nem mindig vagy nem könnyen érhetőek el. A fiatalok észlelhetik úgy, hogy legális eszközökkel nem jutnak közelebb a vágyott állapothoz, és úgy döntenek, hogy törvénytelen eszközökkel fognak élni.

A kényszer elméletek első vonulata a társadalmi osztályt, a társadalmi státuszt és az ebből fakadó deprivációt, frusztrációt tartotta elsődlegesnek a kriminalizálódás szempontjából. Ez több megkérdőjelezhető premisszát feltételez. Egyrészt, nem biztos, hogy az alacsony társadalmi osztály tagjainak kívánatosak a középosztály céljai. Ha feltételezzük, hogy igen, akkor sem biztos, hogy deprivációt és feszültséget élnek meg, de ha mégis, akkor sem biztos, hogy ezt illegitim utakon akarják csökkenteni. A kényszer elméletek kurrens iránya már differenciáltabban, nagyobb általánosíthatósággal magyarázza a bűnözést. A kényszerek definíciójának kibővítésével, a kényszerek interperszonális, intraperszonális meghatározóival bármely társadalmi osztályra érvényes magyarázóelveket nyújtanak.

A fiatalok szempontjából a kényszer elméletek egyik alapkérdése, hogy hogyan definiálhatóak esetükben a kívánatos célok. Míg Cloward, Ohlin és Cohen abból indul ki, hogy az általános, középosztálybeli, társadalmilag kívánatos célok a serdülők céljai is, addig Agnew integrált kényszer elméletében az életkorból fakadóan specifikus célokat különböztet meg. Függetlenül a céloktól, a modellek többféle alkalmazkodási utat kínálnak a „kényszer helyzetek” megoldására, és nem zárják ki a proszociális viselkedést. A kényszerre adott válasz a proszociális vagy deviáns adaptációs módok, a kortárs közösség kínálta lehetőségek és modellek által meghatározottak.

Címkézés elméletek

A fiatal stigmatizációja önbeteljesítő jóslatként vezet a devianciához a címkézés-modellekben. A klasszikus Lemert-i és Becker-i címkézés elméletek feltételezik (Becker 1963), hogy ha a környezete valakit deviánsként értékel és deviánsnak címkéz, akkor a személy azonosul ezzel, és ő maga is deviánsként tekint magára, és ennek megfelelően fog viselkedni. A címke önbeteljesítő jóslatként működik, és deviáns viselkedéshez vezet, ami még inkább erősíti a stigmát. Lényeges azonban figyelembe venni,

hogy a serdülők számára a deviáns címke lehet, hogy értéket képvisel és nem stigmaként hat. Lemert kétféle devianciatípust különít el. Az egyik az elsődleges deviancia, itt a deviáns viselkedés rejtve marad, nincsen rá semmilyen reakció mások és általában a társadalom részéről. A másik a másodlagos deviancia, itt a deviáns viselkedés ismertté vált mások számára. Az egyén a deviáns viselkedésére vonatkozó társas, társadalmi reakciókat beépíti kognitív struktúrájába, énképébe és ezek a reakciók végső soron meghatározzák viselkedését. Becker, a címkézés perspektíva másik kiemelkedő alakja, mérföldkőnek számító, rengeteget idézett munkájában „The Outsiders”-ben, a deviáns címke stigmatizáló, marginalizáló hatását írja le (Becker 1963). Becker megközelítésében a deviáns címkézés nem egyéni szinten, hanem társadalmi problémaként jelenik meg. A hatalmi ágensek stigmatizáló deviáns címkézése, a deviánsnak címkézettel szemben alkalmazott dehumanizált eljárások gyakorlata az, ami a devianciát erősíti, a deviáns identitás kialakulását, a deviáns életstílust támogatja. Becker négyféle típust határoz meg az alapján, hogy a személy elkövetett-e bűncselekményt, illetve hogy kapott-e büntetést. Az első típus a tiszta deviáns, ő olyan bűnelkövető, akit büntettek már. A második típus a titkos deviáns, ő követett el bűncselekményt, de nem lepleződött le, nem büntették. A harmadik típusba azok a személyek tartoznak, akik bár nem követtek el bűncselekményt, kaptak büntetést, ők tehát az ártatlanul bűnhődők. A negyedik típus a deviancia tekintetében érintetlenek tartoznak, nem követtek el bűncselekményt, és ennek megfelelően nem is kapnak semmilyen büntetést. Becker a deviáns identitás kialakulásával kapcsolatban különbséget tesz fő és alárendelt identitáselemek között. Feltevése szerint a központi helyet elfoglaló fő identitáselemek felülírhatják az összes egyéb alárendelt identitáselemet, az önazonosság és a viselkedés szempontjából meghatározóvá válnak. A deviánsnak címkézettek esetében elképzelése szerint a deviáns identitáselem központi identitáselemmé válhat, így az önmeghatározás alapja lesz. A címkézés megközelítés, a címke önbeteljesítő jóslatként működése, a címke mint központi identitáselem mind arra az alap gondolatra vezethető vissza, hogy az embereknek a társas reakciók, a társadalmi visszajelzések elsődleges fontosságúak.

A címkézés-modellekben, ahol az egyéni felelősség minimális, a fiatalok szempontjából a társadalmi reakciók, a társadalmi minősítés identitásformáló hatása kiemelt fontosságú. Lényeges kérdés, hogy milyen cselekvések esetében kap deviáns minősítő reakciót a fiatal. Ha eleven, rosszkodik, csínytevéseket követ el, azaz viselkedése messze nem meríti ki a deviáns viselkedés definícióját, és mégis deviáns értelmező reakciót kap, az értelmezés torzító jellegű, patologizál. Saját magára vonatkozó értékelése sokkal negatívabb lesz. Ha az ilyen értékelések gyakoriak, központi identitáselemmé is válhat a deviancia, deviáns életformát fog folytatni a fiatal. Ha valóban deviáns tettek elkövetését minősítik korrekten, akkor is identitásformáló, identitásképző elem lehet a címke. A társadalmi, intézményi diszkrimináció szempontjából fontos kérdés, hogy hivatalos, formális jellegű deviáns címkét kapott-e a fiatal. Megítélésem szerint egy deviáns tettet elkövető személyt deviánsnak nevezni, ekként címkézni nem inkorrekt, hiszen ez a társadalmi reakció tükrözi a valóságot. Azonban arra hangsúlyt kell fektetni, hogy a deviáns címke minimális

mértében legyen stigmatizáló. A fiatalok esetében a fejlődés és a nevelkedés szükségleteinek figyelembevétele elsődleges szempont a kriminális viselkedés korrekciója során.

Szociális tanuláselméleti modellek

A társas interakciók, a társaktól jövő megerősítések formálják a deviáns viselkedést a szociális tanuláselméleti alapokra építő modellekben (Bartol – Bartol 2009). A kiindulópontjuk, hogy a konform, proszociális és a deviáns viselkedés is tanult. Az aktuális társas környezet mindkét irányban hat az értékekre és a viselkedésre, a két irány közötti egyensúly kérdése, hogy megjelenik-e bűnözés. A klasszikus Sutherland-i differenciális asszociáció modell, illetve ennek továbbfejlesztett verziója, Aker differenciális asszociáció megerősítés modellje a megfigyeléses tanulás és az operáns kondicionálás szerepét hangsúlyozza a fiatalok bűnözésének kialakulásában és fennmaradásában (Aker – Seller 2004). A referenciaszemélyek és a kortársak részéről érkező proszociális és deviáns viselkedési modellek, valamint a proszociális és deviáns viselkedésformákra érkező megerősítések aránya kritikus a deviancia megjelenése és fejlődése szempontjából. Sutherland szerint a viselkedést a kiemelt jelentőségű kapcsolatok – asszociációk határozzák meg. Ezekben a kapcsolatokban értékeket, normákat, attitűdöket, Sutherland terminológiájában definíciókat tanulunk. A tanultak között lesznek proszociális és antiszociális értékrendet támogató definíciók. Sutherland szerint van egy megkülönböztethető szint (differential), amikor az antiszociális definíciók kerülnek nagyobb arányba, és ezek fogják meghatározni a viselkedésünket. Ha ezt a megkülönböztető definíciós arányszintet eléri valaki, akkor fog megjelenni a deviáns viselkedés. A definíciók gyakoriság, időtartam, intenzitás és fontosság alapján jellemezhetőek. Sutherland szerint a koragyerekkorban tanult definícióknak különösen nagy a jelentőségük, mert gyakran, hosszú ideig, fontos személyektől kaptuk őket. A klasszikus differenciális asszociációs megközelítés legfontosabb kritikája, hogy különösen nehezen operacionalizálható fogalmakkal dolgozik, valamint hogy az egyént passzívnek tekinti a definíciók elsajátításában.

Aker (Aker – Seller 2004) fejlesztette tovább a klasszikus differenciális asszociációs modellt, a szociális tanuláselméleti alapokat az operáns kondicionálás gondolatkörével egészítette ki. Differenciális asszociáció megerősítés modelljében hangsúlyozza, hogy a deviáns viselkedés gyakorlása során kapott pozitív és negatív megerősítések ugyanolyan fontosságúak a viselkedésformálásban, mint a definíciók. Kiindulópontja, hogy a deviáns viselkedés pozitív társas megerősítések hatására jelenik meg és marad fenn. Feltételezi, hogy a tanulás kiscsoportos helyzetekben zajlik, ahol a csoport a szubkultúrájának megfelelő definíciókat képvisel és közvetít, amelyek világosan tartalmazzák, hogy a proszociális és a deviáns viselkedésformák gyakorlását pozitív vagy negatív megerősítés fogja követni. A csoporttagok megfigyeléses tanulás során megtanulják ezeket a definíciókat, és e szerint választják ki, hogy mit tegyenek. Ezt követően a saját viselkedésükre kapott megerősítések meny-

nyisége, gyakorisága és valószínűsége fogja meghatározni, hogy mely viselkedés marad fenn. Aker a deviáns viselkedés megerősítése szempontjából kétféle jelzést, terminológiájában „ingert” tart fontosnak. Az egyik a pozitív megkülönböztető ingerek, ezek olyan megkülönböztetett jelentőségű jelzések, melyek a csoport által értékelt pozitív viselkedésformákat indikálják. Egy ilyen jelzés esetén a viselkedést pozitív megerősítés fogja követni a referenciacsoport részéről, a csoport elfogadja és értékeli a személyt. A másik ingertípus a semlegesítő vagy igazoló megkülönböztető inger. Ezek olyan jelzések, amelyek érvénytelenítik a deviáns viselkedésre vonatkozó negatív minősítéseket, és lehetővé teszik, hogy a törvénysértő viselkedés jogosnak, elfogadhatónak tűnjön. Ha egy deviáns viselkedést a személyek alapvetően jutalmazónak, jogosnak és igazoltnak tartanak, akkor nagy valószínűséggel a viselkedés fennmarad.

A szociális tanuláselméleti modellek különösen relevánsak a fiatalok számára, hiszen a személyiségfejlődés szempontjából kitüntetett periódusokban zajló tanulás meghatározó. A fiatalok értékrendszerük formálódásának folyamatában különösen fogékonyak arra, hogy milyen viselkedésformákat milyen arányban látnak, pozitív vagy negatív értékelést tanulják-e a viselkedésformáknak, illetve hogy kipróbálásuk során milyen közvetlen megerősítéseket kapnak.

Kontroll modellek

A társadalmi kontroll és az önkontroll hiánya vezet a bűnözéshez a kontroll modellekben. A kontroll modellek szerint különböző társadalmi és egyéni kontroll ágensok fogják vissza az embereket a bűnözéstől, ami egyébként általános lenne. Hirschi társadalmi kontroll modellje, ami társadalmi kötelék elmélet néven is ismert, kifejezetten fiatalok számára fókuszál (Pratt et. al. 2011). Hirschi 1969-ben publikált, mérőföldkőnek számító „Causes of delinquency” könyve az egyik legidézettebb kriminológiai alapmű. Ebben négy alapvető társadalmi kötelékformát ír le. Az első kötelék a szülőkhöz, tanárokhoz és kortársakhoz kötődés, ezek közül a szülőkhöz kötődést tartja elsődlegesnek a kriminalizálódás szempontjából. A második kötelék a normatív, konvencionális életstílus, értékek melletti elköteleződés, ami megnyilvánul a tanulmányi teljesítmény prioritizálásban, a törvényes munka vállalásában, megtakarításokban és általában megbízható, becsületes reputáció elérésének igényében. A harmadik kötelék a bevonódás, ami arra utal, hogy mennyi időt és energiát fektet a személy a konvencionális tevékenységek folytatásába. Végül a negyedik kötelék, a hit, ami a társadalmilag kívánatos, elfogadott, proszociális értékek internalizálását jelenti. Feltételezi, hogy a családi szocializáció hiányosságainak következtében a személyes és a társadalmi kötelékek elégtelenek, nincs megfelelő személyes kötődés, nincs valódi elköteleződés konvencionális értékek iránt, nincs tényleges bevonódás konvencionális, proszociális tevékenységekbe, és általában hiányzik a meggyőződés a társadalmi szabályok, törvények legitimitásában. Azok a kötelékek, amelyek kontroll erővel bírhatnak a viselkedés szabályozásában, elégtelenek.

Hirschi Gottfredsonnal együtt továbbfejlesztette a társadalmi kontroll modellt. A társadalmi kontroll ágensek meghatározó szerepét felülvizsgálva, az egyéni kontrollt helyezték a középpontba. A bűnözés általános elméletében az önkontroll funkciók fejlettségéhez és működéséhez kapcsolják a devianciát, és a koragyerekkori fejlődés szerepét hangsúlyozzák (Gottfredson – Hirschi 1993). Az önkontroll meghatározásukban az azonnali jutalmak csábításának való ellenállást jelenti. Az önkontroll hiánya megnyilvánul magasabb impulzivitásban, érzéketlenségben, magasabb szintű kockázatkeresésben, rövidtávú szemléletben, nonverbális, fizikális reakciókészségben. Ezek az önkontroll-hiányosságok vezetnek a bűnözéshez, amennyiben kriminális lehetőségek, helyzetek is vannak. A kriminális lehetőség egyrészt azt jelenti, hogy van valamilyen kívánatos cél elérhető közelségben, másrészt azt, hogy az adott célt törvénytelen úton akarja elérni a személy. A kriminális lehetőség bizonyos bűncselekmény-típusoknál, mint például a lopás, szinte állandó. Mindig találhat valamilyen kívánatos vagyontárgyat a látókörében a személy, és könnyen dönthet úgy, hogy törvénytelen eszközökkel szerzi meg. Reckless elhatárolás modelljében a konform és a deviáns viselkedés korlátozó tényezők, visszatartó, megtartó erők által meghatározott (Reckless – Smith 1932, idézi Bartol – Bartol 2009). Feltételezi, hogy a személy saját erőforrásai, önszabályozása, önkontrollja, illetve a családi és társadalmi kontroll, mint belső és külső visszatartók, együttesen formálják a viselkedést. A belső visszatartók szerepe elsődleges, optimális esetben, ha a belső visszatartó erő megfelelő, a személy nem fog deviáns viselkedést folytatni. Az énkép, a célorientáltság, a frusztrációs tolerancia, a felelősségérzet és a fókuszáltság dimenziók mentén határozható meg a belső visszatartók erejének szintje. A külső visszatartó erők a felügyelet és fegyelmezés, a reális társas elvárások, a megfelelő, proszociális társas tevékenységek és a pozitív modellek jelenléte alapján értékelhetőek. A kétféle visszatartó erő típus kompenzálja egymást.

A bűnelkövetés belső kontrolljának érdekes értelmezését kínálja Sykes és Matza semlegesítés modellje, és az ehhez kapcsolódó sodródás modellje (Sykes – Matza 1957). Feltételezik, hogy a deviáns, bűnöző személyek valamilyen szinten azonosulnak a domináns, proszociális értékrenddel, fontos nekik, hogy a társadalmi kötelekeket megéljék. A társadalmilag kívánatos, proszociális értékrendet elfogadó személyek alapvetően törvénytisztelő, konform életet élnek általában. Ha mégis elkövetnek törvénsértést, rosszul fogják érezni magukat. Ezek a kellemetlen érzéseket akarják megszüntetni, semlegesíteni azzal, hogy a bűncselekmény elkövetésére öngazoló kognitív technikákat alkalmaznak. A modell szerint az emberek könnyen képesek váltani a törvénytisztelő és a törvénszegő viselkedés között, és mindkettőt igazoltnak és koherensnek tudják értelmezni. A kétféle viselkedésmód és értékrend közötti váltás, sodródás határozza meg a kriminalitást. A deviáns viselkedés igazolására úgynevezett semlegesítési technikákat alkalmaznak az elkövetők, melynek Sykes és Matza öt típusát írta le. Feltételezésük szerint minden bűnöző a saját preferált semlegesítési technikátípust, típusokat használja. Az első semlegesítési technika a károkozás tagadása, ez azt jelenti, hogy az elkövető olyan értelmezését adja a helyzetnek, hogy ő tulajdonképpen nem is okozott valójában kárt, vagy bagatellizálja a

károkat azzal, hogy feltételezi, hogy az áldozatnak nem jelent nagy erőfeszítést helyrehozni azokat. A második technika az áldozat pozíció tagadása, itt az elkövető az áldozatot olyan perspektívába helyezi, mely szerint az megérdemelte, rászolgált, esetleg provokálta azt, hogy a bűncselekményen keresztül büntetést kapjon. A harmadik semlegesítési stratégia a felelősség tagadása, itt a felelősség hátrítása, áttolása úgy valósul meg, hogy az elkövető úgy állítja be a helyzetet, mintha az események sodrásában nem tudott kontrollt gyakorolni viselkedése felett, vagy akár úgy is, hogy kényszerítették a bűncselekmény elkövetésére. A negyedik stratégia az elítélők elítélése, ez annyit tesz, hogy a bűnöző a fókuszot a saját deviáns tetteről az őt elítélő hatóságok megkérdőjelezésére, diszkreditálására helyezi. Az ötödik semlegesítési technika, a magasabb szintű tekintélyekre hivatkozás, azt takarja, hogy az elkövető arra hivatkozik, hogy nem maga miatt, a saját haszna érdekében követte el a bűntettet, hanem valaki másért, olyan valakiért, akinek igényei, szükségletei nem kérdőjelezhetőek meg.

A kontroll elméletek a külső, társadalmi, családi kontroll ágensek és a belső, önkontroll funkciók működésével, ezek deficitjével hozzák összefüggésbe a bűnözést. A fiatalokra nézve több kérdést is felvet a megközelítés. A legfontosabb, hogy hogyan gondolkodunk az önkontroll funkciók érettségéről serdülőkorban. A modellek nem pontosítják, hogy mit várhatunk el egész konkrétan a serdülőktől. Ha azt tételezzük, hogy az önkontroll funkciók fejlődése, érése még folyamatban van serdülőkorban, akkor a belső kontroll lehet instabil és a korosztály kriminális szempontból veszélyeztetett. Ha azt vesszük alapul, hogy az önkontroll funkciók érése lezárult, akkor egy deficitet kell kezelnünk. A külső kontroll szerepének meghatározása a fiatalok esetében egyik központi kérdése a kontroll modelleknek. A folyamatos, proszociális irányultságú külső kontroll elengedhetetlen a belső kontroll éretlenségének ellensúlyozására, ahogyan az Reckless modelljéből levezethető. Sykes és Matza megközelítése kifejezetten optimista, miután kiindulópontja, hogy a proszociális értékrendet mindenki többé-kevésbé interiorizálta. A társadalmi kötelek, a proszociális, „jó” személyként történő társas elismerés kiemelt érték, így a nonkonformitás keltette rossz érzések megszüntetésének igénye, a kriminalitás racionalizációja serdülők esetében jó korrekciós prognózist vetít előre.

Kritikai modellek

A kritikai modellek a fennálló társadalmi rend, a társadalmi struktúra és a társadalmi működés kritikai elemzését adják, és a bűnözést a társadalmi csoportközi dinamikai folyamatok eredményének tekintik (Aker – Seller 2004). Közös pontjuk, hogy a hatalom és az anyagi javak egyenlőtlen eloszlása súlyos csoportközi feszültségeket szül, ezek csoportközi konfliktusokhoz vezetnek, melyeknek kísérőjelensége a bűnözés. A konfliktus modellben (Aker – Seller 2004) a kiindulópont a társadalmi érdekcsoportok hatalmi versengése, mely a társadalmi kontroll megszerzésére irányul. A legnagyobb erővel bíró csoport fogja megszerezni a hatalmat és így a lehető-

séget, hogy a jogrendszert alkossa, kontrollálja. A hatalmon lévő csoport a gyengébb formális vagy informális hatalommal bíró csoportok tevékenységét kriminálisnak és büntetendőnek fogja minősíteni. A modell szerint a törvények a hatalmon lévők pozíciójának megerősítését szolgálják. A bűnözés a rendszerellenes tevékenység, amely az ellenzéki csoportok erejének és aktivitásának függvényében fog változni. A marxista modellben a kapitalista berendezkedés, a piacgazdaság szülte osztálykülönbségek, a kizsákmányolás és az elnyomás vezetnek a bűnözéshez (Walsh 2012). Az uralkodó osztály a termelőeszközök birtoklásával és a jogrendszer kontrolljával elnyomja a munkásosztályt. Az uralkodó osztály bűnözésének hátterében az előnyök, a társadalmi pozíció fenntartását látja a marxista megközelítés, míg a munkásosztály bűnözésének hátterében a rendszerrel szembeni ellenállást, lázadást. A primitív lázadás hipotézis szerint a munkásosztály bűnözése racionális válasz az elnyomásra és kizsákmányolásra. A kizsákmányolás mellett az elidegenedés is fontos szerepet kap e megközelítésben. E szerint a kapitalizmus az embereket elidegeníti a társadalomtól és egymástól is, ennek az a következménye, hogy a szociális érzelmek egyensúlya felborul, az altruizmus helyett az egoizmus lesz domináns, ami hajlamosíthat a bűnözésre. A kritikai modellekhez sorolható a feminista perspektíva is. A feminista megközelítés két lényeges kérdést vet fel. Az egyik, hogy mennyire tekinthetők érvényesnek nőkre a klasszikus, férfi populációra kidolgozott kriminológiai modellek, a másik, hogy mi okozza a nemi arányok eltolódását a bűnözésben, miért van lényegesen kevesebb bűnöző nő (Walsh 2012: 101, 102). A férfiakra kidolgozott modellek a női bűnözőkre is érvényesek, a bűnözési statisztikák mindkét nemnél azonos tendenciákat, változásokat mutatnak, a bűnözés egyéni korrelátumai is azonosak mindkét nemnél (Walsh 2012: 102). A feminista megközelítés egyik vonulata szerint a női emancipációval párhuzamosan a bűnözési nemi arányoknak ki kellett volna egyenlítődnie. Adler azzal érvel (Walsh 2012: 102), hogy azért, mert a nők maskulinizálódása zajlik, amibe beletartozik az antiszociális viselkedésformák felvétele is. Simon megközelítésében (Walsh 2012: 102) a nőknek egyre nagyobb a foglalkoztatottsága, egyre több lehetőségük van gazdasági bűncselekmények elkövetésére, így az ilyen típusú bűncselekmények arányainak növekedése kézenfekvő lenne. A harmadik megközelítés a gazdasági marginalizáció gondolatkörére épít (Walsh 2012: 102), a női szegénység növekedésére, a szegénység feminizációjára, amit döntően a válások és a csonka családok számának növekedéséhez kötnék. A szegény, rászorult helyzetben élő nők körében a megélhetési kényszer miatt növekedhetne a megélhetési bűnözés. A bűnözési statisztikai adatok azonban nem igazolják a nemi arányok kiegyenlítődének tendenciáit. A feminista megközelítés másik vonulata szerint a természetes, a patriarchális rendszer működésében logikus, értelmezhető, hogy miért vannak nemi különbségek a bűnözésben. Hagan hatalom kontroll modellje (Walsh 2012) a családon belüli hatalmi különbségekre, a család típusokra vezet vissza a bűnözésbeli különbségeket. Feltételezi, hogy a patriarchális családban a különböző nemű gyerekek között diszkriminálnak a nevelés során, az egalitáriánus családban nem. A patriarchális nevelés alapján a fiúk bűnözése valószínű, az egalitáriánus nevelés alapján pedig a lányoké ugyanolyan valószínű, mint a fiúké.

Campbell (Walsh 2012) túlélés hipotézisében azt fogalmazza meg, hogy a nők a reprodukciós stratégia követése érdekében tartózkodnak a fokozott kockázatkereséstől, a státuszuk védelmére, biztonságra törekednek, így alapvetően tartózkodni fognak a bűnözéstől, ha mégis elkövetnek valamit, az eszköz számukra a túléléshez.

A kritikai modellekben a társadalmi csoporttagság, a csoport státusza általi determináció a meghatározó. Ezt a fiatalokra vetítve úgy értelmezhetjük, hogy a szüle-téskor adott társadalmi csoport meghatározó. A modellek feltételezik az erős csoport identifikációt, a csoportstátusz következményeinek realizálását és a csoport-érdekek meghatározó szerepét az egyén működésében. A fiatalok esetében tehát az vizsgálható meg, hogy társadalmi csoportjukkal mennyire azonosulnak, a csoport- tagság következményeit mikor ismerik fel, illetve hogy ezt elfogadják-e, vagy töre- kednek a csoportstátuszokon változtatni.

A klasszikus modellek fiatalkorú bűnözés értelmezésének sarokpontjait a 1. szá- mú táblázatban foglalom össze.

1. számú táblázat: A fiatalkorú bűnözés a klasszikus modellekben
(saját szerkesztés)

Modell	Koncepció a fiatalkorú bűnözésről
Racionális döntés modell	A fiatal szabad akaratából, tudatosan, a szubjektív várható hasznosság maximalizálása érdekében vá- lasztja a bűnözést, kérdés, hogy milyen életkortól, mi- lyen feltételek mellett tekinthetjük belátásra képes- nek a fiatal, mikor érettek döntési képességei.
Szociális dezintegráció	A fiatal lakókörnyezete, családi értékrendszere meg- határozó, szétesett szociális környezet, értékvesztett, deviáns értékrendű modellek, elégtelen családi kont- roll vezetnek a bűnözéshez. A család szocializációs funkciói nem működnek meg- felelően, normák, értékek közvetítése, interiorizálása hiányzik.
Kényszer elméletek	A társadalmilag kívánatos, középosztály értékrendjét tükröző célok, vagy a felnőtt státusz privilégiumainak megszerzése érdekében, eszközként jelenik meg a bűnözés, státusz depriváció, státusz frusztráció, meg- oldására különböző adaptációs módokat választhat, elérhető deviáns lehetőségek is kellenek a bűnözés megjelenéséhez.

Címkézés elméletek	A társas, társadalmi reakció, a fiatal deviánsként történő címkézése önbeteljesítő jóslatként működik, interiorizálja a deviáns címkét, központi identitáselemmé válik és deviáns életforma folytatását hozza magával.
Szociális tanuláseméleti modellek	Szociális tanulás során proszociális és deviáns modellek, és a referenciaszemélyek, kortársak részéről jövő megerősítések meghatározóak, megfigyeléssel tanulás, operáns kondicionálás vezet bűnözéshez.
Kontroll modellek	Társadalmi és személyes kontroll hiánya meghatározó. Önkontroll funkciók éretlensége, deficitje, koragyerekkori szocializációs deficit vezet bűnözéshez.
Kritikai modellek	Társadalmi pozícióért, hatalomért folyó csoportközi versengés terméke a bűnözés. A társadalmi csoporttagság, csoport státusza meghatározó. Csoport identifikáció szintje, csoport státuszának értelmezése lényeges.

Összefoglalás

A tárgyalt modellek a fiatalok bűnözés hátterében azonosítanak társadalmi, strukturális tényezőket, társadalmi reakciómódokat, tanulási mintázatokat, kontroll funkciók deficitjét. Jellemző, hogy egy modell egy tényezőcsoportot emel ki és arra építve dolgozza ki a magyarázóelvéket. A legtöbb modell kapcsán felmerül az az észrevétel, hogy valójában nem modellál komplex fejlődési folyamatokat, a felnőtt és a fiatalok bűnözés háttértényezőit és mechanizmusait hasonlóan feltételezi. Alapvetően nem differenciál kellően a bűnözői karrierok között és nem magyarázza a serdülőkorra korlátozódó bűnözést.

Mindemellett a társadalmi strukturális sajátosságoknak és a csoportközi viszonyrendszer dinamikájának egy olyan elemzését adják, amely megalapozott, célzott társadalompolitikai, kriminálpolitikai és az intézményi szintű beavatkozásokhoz elengedhetetlen. Ez vonatkozhat a társadalmi kontroll optimalizálására, a megfelelő büntetések és egyéb korrekciós eszközök megválasztására, a társadalmi esélyegyenlőség erősítésére, biztosítására, a társadalmi mobilitás előmozdítására, illetve a közösségépítés előmozdítására egyaránt.

Irodalom

- Agnew, R. (1992): *Foundation for a general strain theory of crime and delinquency*. Criminology, 30. 47–87.
- Agnew, R. (2003): *An integrated theory of the adolescent peak in offending*. Youth and Society, 34. 263–299.
- Aker, R. L. – Seller, C. S. (2004): *Criminological Theories: Introduction, Evaluation, and Applications*. Roxbury. Los Angeles
- Bartol, C. R. – Bartol, A. M. (2009): *Juvenil delinquency and antisocial behavior. A developmental perspective*. New Jersey, Pearson Prentice Hall
- Becker, H. S. (1963): *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*. The Free Press.
- Büntető Törvénykönyv, 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről. Net.jogtar.hu, 2015. 01.10. hatályos állapota
- Cloward, R. A. – Ohlin, L. E. (1998): *Delinquency and Opportunity: A Study of Delinquent Gangs*. The International Library of Sociology
- Cohen, A. K. (1999): The content of the delinquent subculture. In: Jacoby, J. (ed.): *Classics of Criminology*. Waveland Press: 248–253.
- Cohen, D. (1992): *Empathy in conduct disordered youth*. Thesis
- Cullen, F. T. – Agnew, R. (2002): *Criminological Theory: Past to Present*. Roxbury, Los Angeles
- Gottfredson, M. R. – Hirschi, T. (1990): *A general theory of crime*. Stanford Press
- Jensen, G. F. (2003): Social Disorganization Theory. In: Wright, R. A. (ed.): *Encyclopedia of Criminology*. Fitzroy Dearborn Publishers: 1–18.
- Kubrin, C. E. – Weitzer, R. (2003): *New Directions in Social Disorganization Theory*. Journal of Research in Crime and Delinquency, 40: 374–402.
- Kubrin, C. E. (2009): Social disorganization theory: then, now and in the future. In: Marvin, D. (ed.): *Handbook on Crime and Deviance*. Springer: 225–236.
- Matsueda, R. L. – Kreager, D. A. – Huizinga, D. (2006): *Deterring Delinquents: A Rational Choice Model of Theft and Violence*. American Sociological Review, 71: 96–122.
- Merton, R. K. (1938): *Social structure and anomie*. American Sociological Review, 3: 672–682.
- Pratt, T. C. – Gau, J. M. – Franklin, T. W. (2011): *Key Ideas in Criminology and Criminal Justice*. Chapter 5. Hirschi's social bond, social control theory. Sage Publications: 55–71.
- Sykes, G. M. – Matza, D. (1957): *Techniques of neutralization: A theory of delinquency*. American Sociological Review, 22: 664–670.
- Walsh, A. (2012): *Criminology: The Essentials*. Sage Publications